

CSAPDAHELYZET

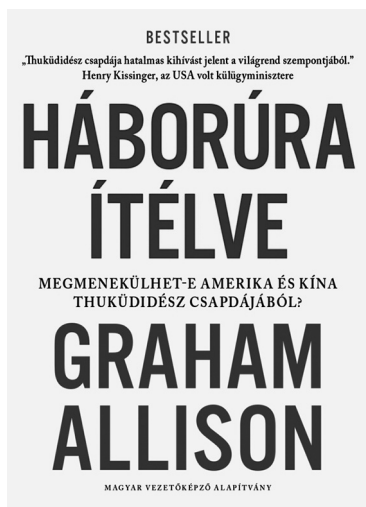
Graham ALLISON: *Háborúra ítélve. Megmenekülhet-e Amerika és Kína Thuküdidész csapdájából?* Fordította: F. JOANNOVICS Mária – GOITEIN Veronika – PAPP Szilvia – ZSOLDOS Benjámín. Magyar Vezetőképző Alapítvány, Budapest, 2023. 410 oldal, 4990 Ft

Graham Allisonnak köszönhetően a „Thuküdidész csapdájának” elnevezett jelenség a nemzetközi és a hazai külpolitikai diskurzus egyik legfelkapottabb fogalmává vált az elmúlt években, ha az Egyesült Államok és Kína közötti konfliktus értékeléséről esik szó. *Háborúra ítélve* című könyvében arra keresi a választ, hogy az Egyesült Államok és Kína közötti katonai összecsapás elkerülhető-e. Mielőtt azonban mélyebben is belemerülnék a szerző gondolatmenetébe arról, hogy mit is jelent Thuküdidész csapdája, fontos megemlíteni, hogy Allison személyében nem csupán egy elismert akadémikust láthatunk, hanem az amerikai politikai elit és a demokraták szellemi holdudvarának befolyásos szereplőjét is. Ebből adódóan a könyvet azt szem előtt tartva érdemes forgatni, hogy tudományos, de politikai szándékokkal átszőtt munkát tartunk a kezünkben. Szakmai hírnevét a döntéshozatal torzító hatásainak vizsgálatáról kapta, amelyhez mérten jelen könyvében is nagy hangsúlyt fektet a személyes kvalitásokra és az emberi hibák jelentőségére a felsővezetői válságkezelések során.

Allison a könyvet 2017-ben írta, de mondanivalójának velejét már 2015-ben megjelentette esszé formájában a *The Atlantic* című amerikai folyóiratban. Ekkor vetette fel először Thuküdidész csapdájának elméletét Washington és Peking szembenállása kapcsán. A szerző szerint a két nagyhatalom közötti konfliktus eszkalációjának elkerülésében nagy hasznunkra lehet az ókori görög történetíró (aki egyben a realista külpolitikai iskola ősatya), Thuküdidész peloponnészoszi háborúról szóló munkája. Thuküdidész fordulatot hozott az emberi sorshoz való hozzáállásban az Athén és Spárta közötti konfliktus előzményeinek, a háborúnak és végeredményének leírásával, mert a korábbiakkal ellentétben a háború kitérését nem isteni elrendeltetésnek mutatta be, hanem emberi gyarlóságok, hibák és tévedések összességéként, amely ebből adódóan elkerülhető lett volna. Allison ugyanezen gondolatmenetet folytat-

va azt állítja, hogy az Egyesült Államok és Kína (s bármely nagyhatalom) közötti konfliktus háborúba torkollása nem elkerülhetetlen, de ehhez ismernünk kell azokat a hibákat, illetve csapdákat, amelyeket a domináns hatalom és a feltörekvő hatalom közötti kielezett helyzetben követnek el a döntéshozók. Erre a legelső történelmi példa a politikailag, gazdaságilag és kulturálisan virágzó athéni demokrácia és a konzervatív, *status quó*t őrző, spártai katonaállam szembenállása. A görög városállamok, a hegemon Spárta és a feltörekvő Athén küzdelmének legnagyobb tanulsága, hogy még a legbölcsebb államférfiak is hibás döntést hozhatnak, főleg akkor, amikor az államok nemzetiérdek-alapú cselekvés helyett azzal vannak elfoglalva, hogy a kormányzatokon belüli pártok kompromisszumait juttassák érvényre. Ezek a kompromisszumok jelentették a háború három mozgatórugóját: egyéni érdekek, félelem és becsület. Athén és Spárta a perzsa veszély elhárítását követően igyekezett a hatalmi egyensúly fenntartására, de ez nem tartott örökké, az egyéni érdekek, az ellenféltől való félelem és a becsület megőrzése felülkerekedett az államok nem-

zeti érdekén. A konfliktus végül harmincéves háborúra kárhóztatta a félszigetet, melynek romjain egy vesztes Athén és egy legyengült Spárta maradt hátra. Ez Thuküdidész csapdája: a domináns hatalmat egy új kihívó veszélyezteti, de a nemzeti érdek felett győz a belső megosztottság, az emberi hibák és a tudatlanság, amely végül háborúval zárul. Ezzel az erős gondolatmenettel Allison egyszerre mutatja be azt, hogy az eszkaláció mindkét szemben álló félnek káros, valamint azt, hogy a nemzeti érdek szem előtt tartása, az ellenfél és saját magunk pontos ismerete, illetve az egyéni (és társadalmi) narcizmus visszaszorítása kiutat jelenthetett volna a görög városállamoknak, és jelenthet most is Washington és Peking számára a tragikus végkimeneteltől.



Allison komoly történelmi munkába kezdett, amikor arra kereste a választ, hogy Thuküdidész csapdáját az elmúlt ötszáz évben ha sikerült, akkor hogyan, s ha nem, akkor miért nem tudták elkerülni. A vizsgálódás korlátozottsága ugyanakkor arra ítéli a művet, hogy válaszait ne tekinthessük univerzálisnak: ahogyan maga a thuküdidészi csapda is a nyugati kultúra konfliktusát és annak természetét mutatja be, így kutatása során Allison is elsősorban nyugati eseteket vizsgált (az azonosított 16 esetből 15-ben nyugati civilizációba tartozó ország konfliktusáról van szó), és nem tudta meghaladni az eurocentrikus világképet sem. Ez egyrészt csökkenti az általános igényű következtetések erősségét, másrészt jól illusztrálja a nyugati korlátolt értelmezési keretet, amely elősegíti a más civilizációkkal szembeni konfliktusok létrejöttét. Allison az elmúlt ötszáz évben tizenhat konfliktust azonosított, amelyek közül tizenkettő háborúval végződött, és négy esetben sikerült a domináns hatalomnak lemondania és/vagy a kihívó hatalomnak békésen átvennie a domináns pozíciót a nemzetközi rendben. A háborúval végződő konfliktusok éppoly tanulsággal bírhatnak a politikai döntéshozók számára, mint a kiegyezéssel végződők. Előbbiek közül Allison olyan eseteket mutat be a könyvben, amelyeknek egyes elemeivel könnyen párhuzamot vonhatunk a mostani Washington–Peking szembenállás kapcsán. Allison szerint Kína türelmes, óvatos, katonain kívüli (gazdasági, diplomáciai) előretörésre törekszik a szun-ce-i hagyományok alapján. Peking csakis akkor fog katonai konfliktusba keveredni céljai elérése érdekében, ha ezek az eszközök kimerültek, és akkor is a leggyorsabb és a legszükségesebb döntéseket fogja meghozni. Ezt jól alátámasztja, hogy Kína 1949 óta öt esetben folyamodott a katonai megoldáshoz, mindegyik esetben akkor, ha a belső stabilitás, a párt hatalma került veszélybe. Allison azt is elismeri (más angolszász szakértőkkel együtt), hogy a kínai vezetés stabilitását a gazdasági fejlődés és növekedés garantálja. Mindezek függvényében riasztónak tűnhet az amerikai külpolitika jelen törekvéseit látnunk, amikor kimondottan azt a célt tűzik ki, hogy szabotálják a kínai pártvezetést, megroppantsák a kínai gazdasági fejlődést a leválási (*decoupling*), a kockázatcsökkentő (*derisking*) és a blokkosodásra ösztönző politikával. Allison esetei azt mutatják, hogy az ilyen stratégia nemhogy csökkenti, de egyenesen növeli a konfliktus eszkalációjának lehetőségét.

Allison józanságát tükrözi, hogy nem egy konkrét cselekvési tervvel zárja gondolatmenetét, mivel az egész könyv pontosan a helyzet komplexitására hívja fel a figyelmet. Ugyanakkor nem spórolja meg azt, hogy felvázoljon négy lehetséges testtartást a döntéshozók számára: 1) alkalmazkodás az új helyzethez, és a domináns pozíció átengedése, 2) a feltörekvő hatalom aláása a közvetlen katonai eszközök bevetése nélkül, ahogyan a Szovjetunió esetében tették korábban, 3) megegyezés egy hosszú békéről, adott területen, meghatározott időre, ezzel enyhítve a konfliktust, végül 4) a két nagy-

hatalom kapcsolatának újraértelmezése, és összefogás más külső veszély ellen (atomháború, klíma, terrorizmus). Allison könyve végén kijelenti, hogy az Egyesült Államoknak bölcs államférfiakra van szüksége (hasonló ajánlást fogalmaz meg Henry Kissinger *Az állam vezetéséről. Hat politikai stratégia a XX. századból* című könyvében is), de ez önmagában nem elég. Ahogyan Athén és Spárta példája is megmutatta: még a legnagyobb államférfiak is tévedhetnek, és követhetnek el hibákat. A döntéshozóknak tisztában kell lenniük hazájuk létfontosságú érdekeivel, meg kell érteniük Kína valós törekvéseit, stratégiai szinten fel kell készülniük a különböző forgatókönyvekre, és mindezek mellett a belpolitikai kihívásokat kell központba állítaniuk a stabilitás érdekében. A szerző ajánlását érdemes lehet nekünk is figyelembe venni: ismernünk kell önmagunkat, ismernünk kell ellenfeleinket, tudást kell felhalmoznunk, és terveznünk kell a saját jövőnket, illetve fenn kell tartanunk a belső stabilitást és egészséget.

Graham Allison munkája a műfajnak megfelelő szakmaisággal, pontossággal és kreativitással keretezi Kína és az Egyesült Államok konfliktusát, mindezt kellő önkritikával kiegészítve. A történelmi analógiák keresése, valamint az a gondolat, hogy a történelmet ismernünk és belőle tanulnunk kell, **visszahelyezi méltó helyére a stratégiai problémák alapvetően konzervatív megközelítését**, leszámolva ezzel a neoliberais, „történelem vége”-megközelítéssel, amely meghaladottnak és szükségtelennak érzi a múltból való merítést. A könyv utóhatása jelentős. Az amerikai külpolitikai gondolkodást Kína kapcsán a mai napig meghatározza, amelyre jó példa Hal Brands és Michael Beckley *a Danger Zone. The Coming Conflict with China* (2022) című könyve, amely a Washington és Peking között már-már elkerülhetetlennek tűnő háború forgatókönyvét az allisoni gondolatot követve, de sokkal radikálisabb válaszleépéseket szorgalmazva mutatja be. Az ilyen tudományos igényességgel megírt könyv értelmezési keretével könnyű azonosulni, éppen ezért veszélyeket is rejthet magában. Olyan filmeket, sorozatokat, könyveket és újságcikkeket látunk nap mint nap, amelyek a jó és gonosz összecsapásáról szólnak. Könnyű elragadtatni magunkat, és a könyvben bemutatott nagyhatalmi küzdelemben is belehelyezkednünk a nagyhatalmak narratíváiba, de nem szabad elfelejtenünk, hogy *bármely nagyhatalom értelmezési keretéről legyen szó, az nem egyenlő a magyar nemzeti értékeken alapuló érdekekkel*. Tanulság lehet számunkra, hogy se alul, se túl ne becsljük szerepünket. Ne a „merjünk kicsik lenni” országa legyünk, de ne akarjuk megmondani, hogyan nézzen ki az egész világ. Ne mások küzdelme határozzon meg minket, hanem a magyar érdek szerint készüljünk fel a különböző lehetséges végkimenetekre a változó nemzetközi környezetben, ahogyan a Hunyadiak is tették a török veszéllyel szemben. Mert a magyar nemzeti érdeket csak mi tudjuk érvényesíteni. Ha mi nem tesszük, a világ sem teszi meg helyettünk, ebben biztosak lehetünk.

PÁSZTOR GÁBOR